

Motion till riksdagen 2008/09:So314

av Eva Olofsson m.fl. (v)

Dövas, dövblindas och hörselskadades levnadsvillkor

1 Sammanfattning

Under det gångna riksdagsåret har Vänsterpartiet ställt ett antal interpellationer till ansvariga ministrar med anledning av dövas, dövblindas och hörselskadades levnadsvillkor. Dessa interpellationer har behandlat frågor om utanförskap, studiesituation, våld mot kvinnor, arbetslinjen, kultur med mera. Denna motion kommer kort att beskriva de olika områdena eftersom vi tycker att det finns många frågor som fortfarande saknar svar. De områden som berörs i denna motion bör självklart kompletteras med frågor som rör vård och omsorg, psykiatri, transporter, allmän infrastruktur och mycket annat. Frågan om att samhället ska vara tillgängligt för alla 2010 ska beaktas. Vänsterpartiet anser att det krävs en ordentlig genomgång av dövas, dövblindas och hörselskadades levnadsvillkor för att förbättra situationen i grunden. Detta ska ges regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

2 Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	1
2	Innehållsförteckning	2
3	Förslag till riksdagsbeslut	3
4	Arbetslinjen gäller inte alla	3
5	Rätt till utbildning	3
6	Våld mot kvinnor	4
7	Rätten till kultur	5
8	Asylsökande.....	7

3 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en genomgripande utredning av dövas, hörselskadades och dövblindas levnadsvillkor.

4 Arbetslinjen gäller inte alla

För att teckenspråkiga döva, hörselskadade och dövblinda ska kunna fungera i arbetslivet är det viktigt att de får den tolkservice som är nödvändig. Det fungerar inte i dag. Många döva och dövblinda har svårt att få tillgång till det tolkstöd de behöver i olika arbetssituationer. Det råder ofta oklarheter om vem eller vilken instans som ska stå för kostnaden. Landstingen ansvarar för vissa specifika uppdrag som till exempel arbetsplatsmöten, utbildning inom företaget och introduktion på ny arbetsplats.

Arbetsgivaren kan ansöka hos AF om ersättning för tolk vid utbildning inom företaget som överstiger de 20 timmar per månad som landstingen enligt praxis beviljar. Övrig tolkning på arbetsplatsen beviljas vanligen varken av landstinget eller av Arbetsförmedlingen. Ofta bollas ärenden mellan instanserna och ingen vill eller kan fatta beslut i frågan. Konsekvensen blir att den döve brukaren blir utan teckenspråkstolk i viktiga arbetssituationer. Systemet med tolkning i arbetslivet är krångligt och kostsamt för enskilda arbetsgivare.

Det innebär att teckenspråkiga arbetstagare har svårare att få anställning och som anställda blir de ofta hänvisade till uppgifter som inte fordrar tolkning. De har svårare att utvecklas i sitt arbete och att avancera och hänger ofta inte med i löneutvecklingen. Likaså är det besvärligt för döva som vill starta egna företag. De har ofta begränsade möjligheter att få den nödvändiga tolkservice och får därmed svårt att konkurrera med andra. Kunskapen om döva, dövblinda och hörselskadades situation i arbetslivet måste därför bli föremål för en ordentlig utredning.

5 Rätt till utbildning

Lika tillgång till utbildning är en grundläggande förutsättning för att ge alla människor likvärdiga möjligheter i livet. Den kommunala vuxenutbildningen, komvux, ska stå öppen för alla som av olika anledningar behöver komplettera sina tidigare studier. I skollagen finns inskrivet att alla har rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning och att kommunerna har skyldighet att erbjuda gymnasial vuxenutbildning som svarar mot efterfrågan och behov. För många döva, hörselskadade och döva med synskada, som har behov av tolkservice, finns emellertid inte dessa rättigheter och möjligheter.

Fel! Okänt namn på

Landstingen, som har skyldighet att erbjuda tolktjänst för vardagstolkning, står inte för tolkkostnader i samband med utbildning. För studier på universitet, högskolor och folkhögskolor finns särskilda medel avsatta för teckenspråkstolk. För studier inom den kommunala vuxenutbildningen gäller ansvars- och finansieringsprincipen, vilket innebär att det är upp till varje kommun att avgöra om de har råd att bevilja tolk.

För privata utbildningar i privat regi saknas helt kostnadstäckning, och de ekonomiska förutsättningarna hos respektive utbildningsanordnare avgör om studerande beroende av teckenspråkstolk kan delta i studierna. Eftersom tolkservice är relativt kostsamt innebär det att teckenspråkiga utestängs från studier inom både den kommunala och den fristående vuxenutbildningen. Bostadsorten bestämmer vilken tillgång till utbildning människor, har vilket strider helt mot principen om att alla ska ha rätt till kunskap. Det finns dessutom tecken på att denna ojämlikhet kommer att öka ytterligare i framtiden.

Efter att ha minskat anslagen till den kommunala vuxenutbildningen i tidigare budgetar aviserar regeringen nu att dessa anslag åter ska höjas och att man avser att satsa särskilt på yrkesutbildningar. Döva, hörselskadade och personer med dövblindhet omfattas dock inte av denna satsning då tolk inte beviljas för studier på komvux. Utbildningsministern har tidigare sagt att det ska bli en lagstadgad rätt att läsa in högskolebehörighet på komvux. För att denna rätt ska bli verklighet även för döva, hörselskadade och döva med synskador krävs fler förändringar. Dessa väntar vi ivrigt på.

6 Våld mot kvinnor

Enligt den nationella handlingsplanen om Mäns våld mot kvinnor ska alla kvinnor ha rätt till stöd. Därför bör gruppen döva kvinnor uppmärksammas särskilt.

I den levnadsnivåundersökning Handu (Handikappolitiska Utredningsinstitutet) genomförde år 2005 framkom det att döva är mer utsatta för våld än övriga funktionshindrade som deltog i undersökningen. Undersökningen visar att döva män utsätts mer för grovt våld men oftast utanför hemmet. När det gäller döva kvinnor drabbas de flesta av våld i hemmet. Detta speglar den situation som generellt gäller för kvinnor.

Gruppen döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor är självklart inte en heterogen grupp. Det handlar om döva invandrade kvinnor och döva kvinnor med flera funktionshinder, det handlar om kvinnor med individuella förutsättningar. Den gemensamma nämnaren för alla dessa kvinnor är att deras första språk är teckenspråket och att de har rätt att få stöd på detta språk.

Någon utförlig kartläggning av hur många döva kvinnor som är utsatta för mäns våld har inte genomförts. Dock är behovet av stöd på teckenspråk stort.

Trots att vänner och bekanta känner till misshandeln är det vanligt att ingen vågar fråga om våldet. Det finns en uppfattning om att samhället ändå inte har resurser att hjälpa eftersom fungerande och tillfredsställande kommuni-

kation saknas. Det finns inte heller utbildad personal som kan kommunicera med döva kvinnor på teckenspråk.

Det finns i dag ingen permanent verksamhet för döva kvinnor som utsätts för mäns våld. De försök som har gjorts på vissa kvinnojourer med texttelefoner har inte fungerat riktigt tillfredsställande då döva har teckenspråk som första språk. Det innebär att det kan vara svårt att förstå skriven svenska. Att kommunicera i texttelefon är att jämföras med att då försöka berätta om sina svåraste problem på ett främmande språk. Den nationella stödlinjen som finns hos NCK (Nationellt centrum för kvinnofrid) är öppen dygnet runt, men där finns enbart en texttelefon med de problem som det innebär för döva kvinnor.

För att döva kvinnor ska få samma möjlighet till trygghet och stöd som andra kvinnor krävs att personal som arbetar med våldsutsatta kvinnor får utbildning i och kunskap om dövrealia. Det är viktigt att t.ex. den jourkvinnan som möter en döv kvinna som utsatts för en mans våld förstår att dövas första språk är teckenspråk och vad det innebär. Även om det vore önskvärt att de kvinnor som arbetar på kvinnojourerna kunde teckenspråk är det praktiskt svårt att genomföra en sådan utbildningsinsats med tillräcklig kvalitet och att upprätthålla den kompetensen.

Ett nationellt resurscentrum där döva kvinnor via bildtelefon kan få stöd av personal på teckenspråk skulle avsevärt förbättra stödet. NCK skulle i samarbete med Sveriges Dövas Riksförbund och professionell psykolog- och psykiatrivetsverksamhet för döva kunna bygga upp ett sådant resurscenter. Resurscentret skulle också kunna utbilda döva stödare.

7 Rätten till kultur

Utbud och service för teckenspråkiga är starkt begränsade inom alla kultur-områden, stundom rent av obefintliga. Teckenspråk är inte i första hand ett annat sätt att kommunicera på svenska. Teckenspråk är förstaspråk för 10 000 barn, och dessutom har ytterligare 10 000 hörselskadade och vuxendöva behov av språket. Särskilt teckenspråkiga barn har små möjligheter att ta del av samhällets kulturliv eftersom så ytterst lite är tillgängligt på deras språk.

Projektet Resursbibliotek för döva startade i oktober 2001 i Örebro. Syftet var att bygga upp en fungerande biblioteksverksamhet för teckenspråkiga döva i hela Sverige. Projektet, som finansierats med pengar från Statens kulturråd, var tänkt att bli en motsvarighet för teckenspråkiga till TPB, talboks- och punktskriftsbiblioteket för synskadade och läshandikappade. För närvarande är det inte helt klart hur och om detta projekt kommer att permanentas. Det är självklart oerhört viktigt att vi inte ställer teckenspråkiga, och då särskilt barn och unga, utanför litterära upplevelser och utanför vårt kulturarv.

I dag finns inget förlag som har i uppdrag att ge ut sagor, berättelser och skönlitteratur på teckenspråk. En sådan utgivning är knappast kommersiellt lönsam, och utbudet är därmed katastrofalt litet. Litteratur är viktig för läsfärdighet och språkutveckling hos barn och unga, för utveckling av självkänsla, empati och fantasi. Barn- och ungdomslitteratur på svenska håller hög litterär

Fel! Okänt namn på

kvalitet. För dem som inte kan läsa text finns litteratur i alternativ form – talböcker, ljudböcker och även böcker med punktskrift, men dessa kommer inte de döva barnen till del.

Små barn kan inte läsa. Även döva ungdomar och vuxna har ibland svårt att läsa därför att de inte helt behärskar det svenska språket. De har lärt sig svenska först i skolan, och svenska blir då ett andraspråk medan teckenspråket är deras förstaspråk. Sagoläsning på teckenspråk kan vara svårt för en teckenspråkig vuxen och kan därmed inte bli ett naturligt inslag i det döva barnets uppväxt.

Även en döv person som kan perfekt svenska kan komma i situationer där de är helt beroende av teckenspråket. Talad information, tal eller föreläsningar måste tolkas. Man måste således ha ett rikt och utvecklat teckenspråk parallellt med den svenska i skriven form som man lär sig i skolan. För detta är det viktigt att det finns teckenspråkig litteratur – precis som det är viktigt med litteratur för hörande.

Döva och hörselskadade är utestängda från radiosändningar. För dem är därför tv ett viktigt medium. Antalet tv-kanaler har ökat kraftigt de senaste decennierna, och sändningstiden överskrider numera 20 000 timmar/år. Sändningar av teckenspråkiga program uppgår till 120 timmar om året inklusive repris-sändningar. För dem som kan läsa svenska finns textade program. För döva teckenspråkiga, särskilt barn, som inte behärskar skriven text behövs teckenspråkiga tv-program. Inför nästa public service-avtal måste detta behov uppmärksammas.

I dag använder museerna modern teknik för att informera och förklara. Mestadels går det ut på att läsa och lyssna. Döva och hörselskadade utestängs från värdefull kunskap som förmedlas via museernas utställningar, särskilt döva teckenspråkiga barn som inte kan läsa. Med dagens teknik är det lätt att lägga in samma information på teckenspråk som ges med text eller tal. Detta borde vara en självklar åtgärd för tillgänglighet.

Inom Riksteatern finns Tyst teater, som är en mycket värdefull förmedlare av kultur riktad till teckenspråkiga döva och hörselskadade. Men Tyst teater har begränsade resurser och når inte ut till alla. Det borde finnas möjlighet för den teckenspråkiga gruppen att ta del av dagens stora utbud av teaterföreställningar. Textning av replikerna på display förekommer, och detta bör utvecklas vidare. Men återigen: detta förutsätter att publiken behärskar svenska och kan läsa. Det finns också en möjlighet att med teckenspråkstolk följa skådespelarna på scenen och tolka det de säger, s.k. skuggtolkning. Detta är en metod som kan utvecklas, och antalet skuggtolkade föreställningar bör utökas.

Rätten till att ta del av kultur är både en tillgänglighetsfråga och en fråga om levnadsvillkor i stort. Denna fråga bör därför ägnas särskild uppmärksamhet i den levnadsnivåundersökning som vi föreslår.

8 Asylsökande

Att vara döv och asylsökande är en mycket speciell situation. Att hitta tecken-
tolk på olika språk är svårt, vilket gör att kommunikationen kan bli mycket
besvärlig. Kunskapen och medvetenheten hos handläggare om den speciella
språkmiljön är ofta dålig, och det gör att det kan vara mycket svårt att besk-
riva den situation som man flyr ifrån.

Som döv är man också extra utsatt i exempelvis en krigssituation. Det fak-
tum att man inte hör varningar eller uppfattar farliga situationer på samma sätt
som en hörande gör att de utsätts för större risker och faror än andra.

Ytterligare komplicerande för döva asylsökande är att man i sitt hemland
ibland inte kunnat delta i utbildning och samhällsliv i samma utsträckning
som andra. Att vara döv är i vissa länder ett långt mycket större handikapp än
i Sverige.

Som döv asylsökande blir man ofta mycket isolerad under vistelsen i flyk-
tingförläggning eller liknade. Ofta placeras de tillsammans med personer i
samma språkgrupp. Det finns ofta ingen beredskap för att placera teckensprå-
kiga tillsammans för att bryta isoleringen. Detta är frågor som måste åtgärdas
både för att ge de asylsökande en värdig vistelse under tiden de är just asylsö-
kande och för att handläggningen av asylärendet ska bli så bra som möjligt.

Stockholm den 1 oktober 2008

Eva Olofsson (v)

Rossana Dinamarca (v)

Siv Holma (v)

Torbjörn Björlund (v)

Alice Åström (v)

Egon Frid (v)

Elina Linna (v)

Kalle Larsson (v)